

הגליל? ה' עלון מחוז הצפון של המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

יוצא לאור על ידי ועדות הגליל העליון והתחתון ואזור העמקים
גיליון מספר 28, אדר תש"ע, מארס 2010

המכללה האקדמית גליל מערבי

עם הגלילון

לגלילון זה מצורף שי לקוראים: מהדורה מעודכנת ומעוצבת מחדש של מפת כביש הצפון, שגרסתה הקודמת יצאה לאור לפני כעשור ואזלה מזמן. יוזם המפה, המפיק שלה והעורך של רוב המידע המובא בה הוא יוני גדעוני, מוותיקי פעילי השימור בגליל וחבר מערכת "הגלילה" מיומה הראשון.

לכבוד הוצאת המפה, וכאות הוקרה ליוזמתו של יוני, מוקדש גיליון זה

ברובו לכביש הצפון ולמצודות הטגארט הצפוניות. חקר התחום הזה זוכה לאחרונה לעדנה, וכדרכנו אנו משתדלים להביא כתבות אישיות וייחודיות המאירות נקודות חבויות או ידועות פחות שלו. בשמי ובשם חברי המערכת אני מאחלת לכם חג אביב מוריק ופורח, ומקווה שתפיקו תועלת והנאה מהמפה המצורפת.

מירב גרץ-רוני

אמנות קיר בחדרי אוכל קיבוציים בקיבוץ הארצי, 1950-1967 תמר גיספאן-גרינברג

מיקום אמנות הקיר הקיבוצית בחדר האוכל היה טבעי ביותר, שכן הוא היה ליבה הפועם של הקהילה הקיבוצית

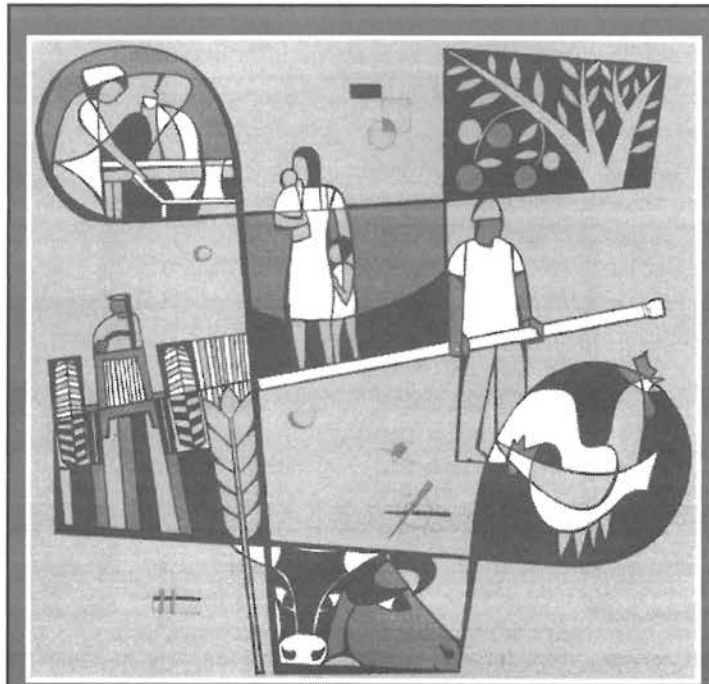
חופשי יותר ולעתים אף נוטה למופשט. גם הנרטיב מצטמצם, יחסית, לייצוגים בודדים, או אם נרצה - לסמלים.

מבחינת ייצוג האדם: ביצירות מתקופת המשבר יש נוכחות בולטת של האדם, ואילו בתקופת ההתאוששות ניכרת הדרה יחסית שלו. מתוך שמונה דוגמאות, רק בשלושה מקרים מופיע ייצוג של אדם, וגם הוא מתואר באופן חופשי, ללא ירידה לפרטים.

מבחינת מיקומן של היצירות: בתקופת המשבר הן מוקמו בתוך חלל חדר האוכל, ואילו בתקופת ההתאוששות הוצגה מחציתן על קיר חיצוני שלו, בדרך כלל בחזית המבנה. בתקופת המשבר התייחסו רוב היצירות לימי טרום המדינה, ונראה שהן היו אמצעי להעלאת זיכרון נוסטלגי של עבר מפואר ולחיזוק הקהילה בתקופה הקשה. היצירות מתקופת ההתאוששות כוללות ייצוגים סימבוליים, מעיין מערכת סמלים שתפקידה חיזוק הקהילה בתהליך ההתכנסות פנימה. ההבדלים הסגנוניים הושפעו גם מתהליכים אמנותיים חיצוניים שאמני הקיבוץ נחשפו אליהם. למרות ההבדלים

מתנועת "השומר הצעיר" בשנות החמישים והשישים, מעלה שני נושאים מרכזיים מתוך מהמכלול. הראשון הוא המשימות החלוציות - עלייה וקליטה, עבודה, הגנה ושמירה, והשני

האמנות הציבורית ואמנות הקיר בפרט שימשו לאורך ההיסטוריה, לצד תפקידן האסתטי, מעין סיסמוגרף המבטא את רוח ההנהגה או העם. הן מהוות אמצעי נוסף, מלבד ההיסטוריה

סגנון ציור קיר בשם "ענמי המשק" בקיבוץ ניר יצחק. צויר בשנים 1962-1964 על ידי אברהם עמדי (1914-2009). באדיבות ארכיון קיבוץ ניר יצחק.

הכתובה, להבנת תקופות שונות על אירועיהן והתמורות שהתרחשו בהן. אמנות הקיר בחדרי האוכל של קיבוצי "השומר הצעיר" בשנים 1950-1967 לא הייתה אמנם תופעה שכיחה, אבל המעט ששרד ממנה עשוי להאיר תקופה של שינויים בחיי הקיבוצים. המיקום של אמנות הקיר הקיבוצית בחדר האוכל היה טבעי ביותר, שכן מוסד זה היה הבסיס הגרעיני של הקהילה הקיבוצית - ליבה הפועם. כבר מיום עליית היישוב על הקרקע התארגנו בתוכו וסביבו חיי הקהילה, וחוף מאספקת מזון לחברים הוא היה מרכז חיי הציבור. ישיבות, אסיפות כלליות וערבי תרבות - כל אלה התקיימו בו.

עם הקמת המדינה נדחקה התנועה הקיבוצית מתפקידה כממלאת המשימות החלוציות

הסגנוניים והתוכניים - נראה שבשתי התקופות היו לאמנות הקיר בקיבוצים תפקיד מחנך ומטרה, שעיקרה חיזוק רוחם של חברי הקהילה.

תמר גיספאן-גרינברג עובדת במוזיאון ישראל בירושלים. הכתבה מבוססת על עבודת המוסמך "אמנות קיר בחדרי האוכל בקיבוץ 'השומר הצעיר': 1950-1967", שנכתבה בהנחיית ד"ר ענת הלמן והוגשה לאוניברסיטה העברית ב-2007. בגיליון חודש מארס של "קתדרה" מתפרסם מאמר מורחב בנושא.

הוא התרבות הקיבוצית - המסכת הקיבוצית ומרכיביה, חיזוק השורשים ומיתון ההתנגדות לדת. אפשר להבחין בשלושה הבדלים בולטים בין עבודות שנוצרו בתקופת המשבר לאלה מתקופת ההתאוששות.

מבחינה סגנונית יש הבדל מובהק: בעוד שהיצירות מהמחצית הראשונה של שנות החמישים הן בסגנון פיגורטיבי וברוב המקרים תוכן ברור, הרי שבתקופת ההתאוששות הסגנון

של היישוב, ואת מקומה תפסו מערכות ממלכתיות. טלטלה זו השפיעה מאד על דימוייה העצמי של התנועה, ושנות החמישים היו לה תקופת משבר. מסוף אותו עשור החלו בקיבוצים ההתאוששות הדרגתית והסתגלות למצב החדש. הביטוי לכך היה התכנסות פנימה, אל השקעה בקיבוץ ובחברים. זו נקראת "תקופת ההתאוששות" של התנועה הקיבוצית. סקירת היצירות שהוצגו בחדרי אוכל קיבוציים

- ◆ ב-22 במארס יתקיים אירוע במלאות 110 שנים לסג'רה. האירוע יחל בצריף בן צבי בקיבוץ בית קשת, ויימשך בחוות השומר החוגגת שלושים שנה להקמתה.
- ◆ ב-26 במארס תונח אבן פינה למרכז רעות במצודת כ"ח.
- ◆ ב-29 באפריל נקיים את האירוע השנתי "הגלילה מארח" במשטרת נהלל, והפעם על בתי החולים של ראשית ההתיישבות בגליל.
- ◆ בהמשך נקיים אירועים לציון מלאות מאה שנה להתיישבות בעמק, נחנך את אתר מערת הפלמ"ח ונקיים במאי את חודש שימור האתרים.
- ◆ נמשך שיקום מתחם חצר ניניו בטבריה.
- ◆ ניתן היתר בנייה להסרת סכנה בבית התרבות ההיסטורי בנהלל, שתוכנן על ידי ריכארד קאופמן.
- ◆ ביצענו פעולה לאבטחת מתקן היציקה ההיסטורי בתעלת ההטיה בירדן ההררי, בעקבות ניסיון לגניבת חלק ממנו.
- ◆ לאחר ההצלחה של כנס הרמב"ם בינואר (ראו עליו בעמוד 7), קיימה המועצה לשימור בצפון יום עיון מוצלח במיוחד בנושא משטרות הטגארט.
- ◆ ב-12 במארס יתקיים "כנס גבתי" בהשתתפותנו.
- ◆ התחלנו בשיקום שני בתי ראשונים של יק"א בכפר גלעדי.
- ◆ החלו העבודות במשטרת גדות, להקמת מרכז מבקרים להנצחת המושבה ההיסטורית משמר הירדן.

שיקום ושיחזור בית טמפלרי בחיפה דני רו

שחזור המבנה שנפגע במלחמת לבנון השנייה נעשה בטכנולוגיה המקורית (במידת האפשר) ובעזרת חומרים מקוריים, שהשיבו לו את צורתו המקורית

בשדרות בן גוריון מספר 2 בחיפה, במרכז המושבה הגרמנית שראשיתה ב-1868, הוקם בשנת 1914 בית מגורים נוסף על ידי משפחת שטרובה (STRUBE). בניין זה היה הקרוב ביותר לחוף הים, וסמוך למזח הקטן שנבנה לביקור הקיסר הגרמני וילהלם השני ואשתו הקיסרית אוגוסטה ויקטוריה, ב-1898.

שנים רבות שימש הבניין את חברת "ימית", ובראשית שנות האלפיים ניטש. במלחמת לבנון השנייה, בקיץ 2006, פגע בו טיל "גראד" שנורה מלבנון וגרם לנזק כבד: הוא נפל על גג הרעפים, עבר דרך חלל הגג, חדר את רצפת הקומה העיקרית וכנראה שהתפוצץ עליה, תוך שהוא יורה כדוריות פלדה שביבו וזורה הרס רב בתוך המבנה.

הבניין, המיועד לשימור, עמד חודשים רבים הרוס, עד שסודרו הפרטים המנהליים והתקציביים שאפשרו את תכנון שיקומו. העבודה החלה בתיעוד פיזי שלו, בשרטוט מדויק של פרטיו ובזיהוי קווי ההרס ואופיים. בשלב זה זוהו השיטות שבהן נבנה הבית והושוו לשיטות הבנייה המקובלות היום. התברר שהמבנה אופייני לבנייה הטמפלרית המאוחרת. בחלקו התחתון נבנה בור מים, שהתמלא בחורף ממרזבי הגג. במרתף, לצד הבור, נבנו חדרים נוספים שנהנו מגישה לחצר מונמכת. חלק זה נפגע רק קלות בפיצוץ, בזכות קירותיו העבים שחלקם תומכים קרקע. חלק מתקרת המרתף, שנבנתה על שלד עץ, קרס, וכך גם חלק קטן מהמדרגות וממעקה העץ, האופייניים כל כך לבתי הטמפלרים.

המבנה לאחר פגיעת טיל הגראד, מבט משדרות בן גוריון פינת שדרות העצמאות

שכבה חיצונית של אבן מסותתת לשכבה פנימית של אבן מכוסה טיח. הקירות הפנימיים נבנו באופן דומה, עם שתי פאות של אבן מכוסה בטיח פנים.

בחלקו המערבי של המבנה הייתה תוספת דו-קומתית מאוחרת, שנבנתה בשיטה שונה, עם קירות בטון, בלוקי בטון ורצפה ותקרה יצוקות מבטון בין קורות פלדה - "רלסים". אגף זה של המבנה לא נפגע בפיצוץ, אך שיני הזמן נגסו בו קשות.

בבניין אותרו גם פרטים אופייניים כמו קרניזי הגג ומסגרות החלונות, שנבנו מפריקסטים מעוצבים מבטון לא צמנטי, פינות טיח מיוחדות, חלונות ותריסים מעץ, פרזולים ואביזרים שונים. עבודת השחזור התבססה על כמה שיקולים מרכזיים:

חובתן הביטוחית של הרשויות להחזיר את הנכס הפגוע לבעליו כשהוא מתקן עד למצב שלפני הפגיעה; ההכרח לטפל גם בהזנחה רבת השנים, שלב שבלעדיו לא יתקיים המבנה גם אם ישחזור; היעדר "בעל בית" בעל צרכים מוגדרים; הימצאות כל החומר ההרוס בשטח, כשחלקו ניתן לשימוש חוזר; הסימטריה שבין אגפו הצפוני, הפגוע, של המבנה, לאגף הדרומי השלם שלו, שהקלה מאד על הבנת שיטת הבנייה המקורית, שנחשפה בקו החרס. משיקולים אלה נבעה ההחלטה לשחזר את המבנה בטכנולוגיה המקורית (במידת האפשר), בעזרת חומרים ששימשו במקור לבנייתו, ולהביאו לצורתו המקורית. למעט עניינים שוליים - כך אכן נעשה. את החלק האחורי-המערבי של המבנה הוחלט להרוס, ותחתיו בוצע שחזור שלם, הפעם עם רצפות ותקרות משלד עץ במקום הפלדה והבטון. בנדבך האבן הראשון נעשה בעת השחזור שימוש בסיתות שונה מזה של הקירות המקוריים. כתוצאה מכך נשארה "צלקת עדינה" על הזיתות המבנה, בקו שבין החלק המקורי בקטע שנהרס לזה ששוחזר, לספר על תולדות הבית.

חזית השחזור לכיוון שדרות בן גוריון

האדריכל דני רו והאדריכלית סמדר רו ממשרד "רו אדריכלים" תכננו את עבודת השחזור של הבית. תודה לעו"ד אלי רומן על עזרתו בחפיקת הכתבה.

גגיעת הטיל בקומה העיקרית הייתה נרחבת: קירות החדר הצפון מזרחי, תקרתו ורצפתו נהרסו בחלקם. קו החרס חשף את מרכיבי המבנה והמחיש את שיטת הבנייה: הרצפה והתקרה נבנו מעץ, שמתחתיו טיח כביץ על גבעולי קנה צפופים. הרצפה רוצפה באריחים צבעוניים עם דוגמאות ועיטורים. הקירות החיצוניים נבנו ביציקת בטון (לא צמנטי) ודָבֶש, בין

"עוד ישוב הגליל ויפרח" כתב משה צירקסקי, הגודר מהצפון, עשר שנים לפני נפילת בנו דודו בקרב על מצודת ישע. מילותיו מרעידות היום את קולי, כשאני מדריך מטיילים לאורך כביש הצפון

הספר "הגודרים בצפון" מאת ברכה חבס, שעליו כותב כאן יוני גדעוני, הוא למעשה היחיד שסיפר על פועלם האדיר של אנשי "סולל בונה" ושל אלף הצעירים שנטלו חלק בהקמת גדר הצפון. אלף נוספים השתתפו בהקמת מצודות הטגארט, וכל זה בתוך חצי שנה, ב-1938. חמש מצודות ושישה-עשר פילבוקסים, יחד עם הכביש והגדר, יצרו חיץ בלתי עביר נגד כנופיות הפורעים שבאו מלבנון. ב"הגודרים בצפון" התפרסמו גם דבריו של הגודר משה צירקסקי מכפר אז"ר, אותם ראוי להביא כאן בקיצור הנדרש:

ישוב הגליל ויפרח!

הגבוה בהרים, כבוד העצמון, נראה בסביבה הזאת היטב. בנוסעך על פני הכביש מקדש למערב-דרום מתגלה הוא לפניך במלא גודלו ועוצמו, נאחו בזרועות מסולעות בקרקע, משאיר הוא מאחוריו בונבו שרשרת הרים שאין לה סוף, נמוכים ממנו ומקוצצי ראשים. שלא כהרי ירושלים הזועפים בשוממותם - ההרים האלה, שרובם ירוקים הם, הגיגים ועליזים. לפרקים נדמה לך שאתה נמצא בתוך גן גדול שאין לראות את קצהו. אלון, חרוב, זית ונדמה גם שקד - כולם ללא פרי, בצורה שיחית, זרדית ומנונת.

מ"שבעת המינים" שנשתבחה בהם הארץ נשארו כאן לפליטה התאנה והזית. והרי לא הרחק מכאן, מעבר להרים האלה, נמצאים כפרי הלבנון, השופעים פרי מכל המינים וענבים וירקות. גינת הירקות - עגבניות ומלפפונים וכמה גפנים יוצאי דופן, המצויים ליד הכפרים, מעידים במראיהם הרענן ושפע פריים, על טיב הקרקע והמקום. על פני מדרוני ההרים, ובמקצת בעמקים, מפוזרות חלקות חטיטה בשלה, נמוכה ודלילה, שתלשוה בידים גבעול-גבעול, יש לשער

שהקרקע הזאת מוכשרה להצמיח חטה יפה יותר. ... על אם הדרך, בין קדש נפתלי לבין חניתה, על פני צלע הר

מסולע וקרח חוצבה מצבה ועליה חקוק: "כאן נרצח אליהו אבטיח". מזרחית-דרומית, דרך הרים ועמקים, נראים שרידי המולדת של גיבור הגליל. ... - יוחנן מגוש חלב, מי יגלה עפר מעיניך!

באנו הנה לביקור קצר. אבל עוד נשוב אל הגליל הנפלא הזה, העוזב והשומם כיום. ההרים האלה נחרתו בזכרוננו ובלבבנו עמוק-עמוק. עוד ישוב הגליל ויפרח!

מ. צירקסקי, כפר אז"ר

לפני צאתם מהארץ מסרו הבריטים את כל מצודות המטרה המנדטורית לכפריים הערבים שבסביבתן. בגלל חשיבותה האסטרטגית של נבי יושע, המזרחית ממצודות כביש הצפון, יצא הפלמ"ח שלוש פעמים, בין אמצע אפריל לאמצע מאי תש"ח, לכבושה, עד שלבסוף נכבשה. ממזרח לה נכרה קבר האחים לחללי המערכה. לימים הוסב שמה של המצודה למצודת כ"ח, לזכר 28 הלוחמים שנפלו בקרבות עליה. בין הנופלים היה גם

דודו צירקסקי, בנו של משה - זה ש"אתנו הלך במסע המפרך, איתנו סויר הוא בגבול..."

"עוד ישוב הגליל ויפרח" כתב משה, הגודר מהצפון, עשר שנים לפני נפילת בנו, ומילותיו הציוריות מרעידות את קולי כשאני מדריך מטיילים לאורך כביש הצפון. הגליל אכן שב ופרח, גם בזכותם של משה ודודו צירקסקי. בנו ונכדו של משה ממשיכים להתגורר במושב כפר אז"ר, שם הם מגדלים אספרגוס ורודים דבש.

שמעון אלכסנדר מנאות מרכזי הוא מדריך טיולים.

ממדף הספרים שלי יוני גדעוני

ברכה חבס (עורכת), *הגודרים בצפון*, הוצאת הסתדרות העובדים בארץ-ישראל, תרצ"ט-1939.

לרגל ההוצאה לאור של מפת גדר הצפון וכביש הצפון, אני מבקש לכתוב הפעם על ספר נדיר, המצוי בעיקר בספריות ואצל חובבי ארץ-ישראל - הגודרים בצפון, שיצא לאור עם סיום עבודות הבנייה של כביש הצפון וגדר הצפון, בסוף מאורעות הדמים בשנים תרצ"ו-תרצ"ט. הספר, שאפשר להשיגו בחנויות לספרים משומשים, הוא חלק בלתי נפרד מהמפה המצורפת לגיליון זה ומכאן החשיבות שבאזכרו דווקא הפעם.

שבעים שנה עברו מאז המבצע העצום של בניית הכביש והגדר על ידי שלטונות המנדט הבריטי בארץ. מלבד הכביש נבנו חמש מצודות משטרה מסוג טגארט ושישה-עשר פילבוקסים. לביצוע העבודות נבחרה חברת "סולל בונה", שבראשה עמד אז דוד הכהן. העיתונאית ברכה חבס, אשתו, ליקטה במהלך העבודות מסמכים, מכתבים, קטעי זיכרונות ושירים שכתבו העובדים, ויצרה מכל אלה את הספר המרשים שפורסם בסיום העבודות. ההסתדרות היא שהוציאה אותו לאור, והוא הפך לרב-מכר ועמד על מדפי הספרים ברבים מבתי הארץ באותן שנים.

למי שיטיילו בעקבות המפה המצורפת, אני ממליץ לסור במיוחד לפילבוקס הנמצא בפארק הילד שביערות הקק"ל. לצידו אפשר לראות קטע מקורי של כביש הצפון: שני פסי אספלט שרוחבם תואם לרוחב מכוננית, שנסללו כך במקום רוחבו המלא של הכביש כדי לחסוך באספלט.

בור שומרה, צפונית לצומת שומרה, הוא חלק מהתופעה הקרסטית האופיינית לאזור זה של הגליל המערבי

וליד פתח הכנסייה הותקנו מתקני מים ופינת ישיבה למבקרים. ממרומי הגבעה רואים היטב את הגליל המערבי הירוק ואת מושב שומרה - בעבר הכפר תרביחה, הגדול בשבעת הכפרים הישנים שנתרו ב-1948 בתחומי מדינת ישראל. ממש בפאתי שומרה, בכניסה המערבית, ניצבת מצודת המשטרה.

כשני ק"מ צפונית לצומת שומרה, בכביש העולה לזרעית, יש תופעת טבע מעניינת שהביקור בה מומלץ מאד - בור שומרה. זה הוא בור קרסטי שעומקו כעשרים מטרים וכך גם קוטרו. הירידה אליו אסורה בהחלט, ואפשר רק לעמוד לידו ולהתפעל מיפי הבריאה. התופעה הקרסטית אופיינית לאזור זה של הגליל המערבי, והיא מתגלית גם במערת הנטיפים הסודית שנמצאה לאחרונה בסביבה.

כדי להגיע לבור יש לפנות מכביש הצפון צפונה, אל מושב שומרה, לחלוף על פני המשטרה שמשמאל (מערב). בפנייה הבאה, על פי השילוט לזרעית, יש לפנות שמאלה (צפונה) ולהביט כל הזמן לימין, במעלה היער. לאחר כק"מ אחד נראה מצדו הימני (המזרחי) של הכביש מעין קרחת יער זעירה, שגדר בקר חוצצת בינה לבין הכביש. שם נמצא הבור. כמאה מטרים מצפון לו, כלומר בהמשך הכביש, נמצאת אבן הק"מ ה-1.

מיכאל בן דרור משדה-נחמיה הוא מנחה סטודנטים ומחבר ספרי טיולים.

מעט דרומית לכפר תרביחה עמד הכפר הקתולי איקרית. בשלהי אוקטובר 1948, במבצע "חירס", פונו אנשי הכפר המרוני הסמוך ברעם אל ג'יש, ואילו אנשי איקרית פונו לראמה. כשישים מוסלמים מאיקרית נמלטו ללבנון. בגלל היעדר קרקעות ונכסים עוסקים בני איקרית עד היום במסעדות (למשל פלאפל "הזקנים" בוואדי ניסנס בחיפה) ובכמורה.

בתוך הפסטורליה הירוקה שמסביב, בין יערות האלון לבתי היישובים אדומי הגגות, נותר סיפורם של שני הכפרים פועם ובלתי סגור. את הבכורה במאבק הישיבה נטל ברעם, ואילו איקרית, מסיבות שונות, נותר מאחור. אלא שכנסיית הכפר ניצבת עד היום כמגדלור מעל לכביש הצפון, והיא אינה מניחה לו להישכח.

אל הכנסייה עולה דרך פרטית של אנשי פזורת איקרית. חלקה התחתון הוא מעשה טלאים של שאריות בטון, שמערבלים של בני הכפר תורמים מדי פעם להשבתה. כך, טפין טפין, לובש התוואי התלול וקשה-היום שלמת בטון ומלט. הכנסייה שבראש הגבעה שמורה ומטופלת היטב. בדרך כלל היא סגורה, והמפתחות נמצאים בחיפה ובכפר ראמה, אצל בני איקרית. לפעמים, בימי ראשון, בחגים ובימי זכרון והלוויות, פוקדים אנשי הכפר את הכנסייה ואת בית הקברות הסמוך אליה. בחופשות הקיץ מתקיימות כאן קייטנות ועוד פעילויות לנכדים ולנינים של אנשי איקרית,

מפעל המים הבריטי של משטרת תרשיחא, פרויקט תשתית ייחודי שנשכח

מתקן המים של משטרת תרשיחא לא איבד גם היום, שבעים שנה לאחר הקמתו, מתחכמו ומאיכות הביצוע שלו

בשל בידודו וחוסר המודעות לקיומו, נותר האתר מחוץ למוקדי הטיולים בגליל המערבי. יתכן שעובדה זו היא שהצליחה לשמור עליו בשלמותו. עם זאת יש לפקח על שמירתו, וחשוב לוודא שכשתזכר תכנית אב לפארק או שביל נושא באזור, ישולב בה האתר וייגאל מהשכחה. מיכאל יעקבסון הוא אדריכל במשרד פיטלסון, שילה, יעקבסון אדריכלים, סטודנט לתואר שני במחלקה לניאוגרפיה באוניברסיטת תל אביב וכותב על אתרי תרבות נשכחים בארץ באתר "חלון אחוריי".

תצלום: מיכאל יעקבסון

הבנייה הייחודיים שבתחומי מדינת ישראל. גם היום, שבעים שנה מהקמתו, לא איבד המתקן המרשים מתחכמו ומאיכות הביצוע שלו. מפעל המים תוכנן בשנת 1940 ונחנך שנה לאחר מכן. הוא הוקם במהירות שלא הייתה מביישת פרויקט תשתית כזה גם היום, מה גם שקדם לו פיילוט לבדיקת הטכנולוגיה והמיקום. המתקן מורכב משבע מדרגות בטון (הארוכה שבהן באורך של מאה מטרים) הבנויות על צלע החר הצפונית, בשטח של 5,000 מ"ר. המדרגות נחצות על ידי שלוש תעלות שניקזו את מי הגשמים למאגרי מים, בנקודה הנמוכה של המתקן. קיבולתם של המאגרים 1,250 מ"ק. באמצעות צינור תת-קרקעי הוזרמו המים מהמאגרים למרחק של כק"מ, הישר אל המאגר שבבניין התחנה. היות שהמערכת סיפקה יותר מכמות המים שלה נזקקו יושבי המשטרה, נמכרה שארית המים לתושבי הסביבה. גודלו של המתקן נקבע בהתאם לכמות הגשמים הממוצעת בשנה שחונה בגליל המערבי (250 קוב), כדי שגם בשנה כזו תקבל המשטרה כמות מים מספקת.

עד שנת 1954 שימש המתקן את יישובי הסביבה, ועם הקמתה של תחנת השאיבה מנחל כזיב פסק השימוש בו והוא הוזנח ונשכח. למרות שהאתר לא זכה לפרסום ולא משך מטיילים וחוקרים, הוחלט בשנת 2005 להכלילו ברשימת השימור של המועצה האזורית מעלה יוסף, לצד ארבעה אתרים נוספים. בכך הוא הוגן סטוטורית ולא ניתן לפגוע בו.

בעוד שמצודות הטגארט מהוות חלק בלתי נפרד מנוף הארץ ותבניתן מוכרת לכל, נותרו המערכות שסיפקו להן מים סמויות מן העין. למערכות אלה יש חשיבות גדולה להבנת מכלול מרכיביה של כל מצודה, בהתאם לתפיסה כי מבני המשטרה הם מערכת אוטונומית המאפשרת ליושביה להתבצר בה לתקופה ממושכת בלי להזדקק לאספקה מבחוץ. כדי למצוא פתרון יעיל להספקת המים למצודות, תוכננו על ידי מהנדסי הפרויקט מערכות שהתאימו לתנאים הפיסיים והגיאוגרפיים המיוחדים של כל אחת מהן. מערכת המים המרתקת והנגישה כיום למבקרים, שהוקמה כדי לשרת את משטרת תרשיחא, היא דוגמה מובהקת ליצירתיות ולמקוריות של תכנון אותן משטרות. מה שמפתיע במקרה זה היא העובדה שהמערכת הוקמה במרחק של קילומטר מבניין המשטרה, על צלע הר אגר, מערבית ליישוב מעונה. מבט בתצלום האוויר של המתקן מטעה לחשוב שמדובר במנחת מסוקים בלב שמורת טבע. רק ביקור במקום חושף את עוצמתו של הפרויקט, את איכות הבנייה ואת הערכים הטכנולוגיים הטמונים בו.

האתר נחקר לראשונה בשנת 1975 על ידי ד"ר שוקרי עיראף, ובשנת 2002 על ידי עמרם וייסמרק - שניהם מיישובים הסמוכים לאתר. הם חשפו את סיפורו של המתקן באמצעות מסמכים היסטוריים וחקירת הערכים הטכנולוגיים שלו, ושפכו אור על אחד ממפעלי

שני פריטים מעניינים שאיתרתי במצודת הטגארט שבהר כנען מספרים על חיי היום-יום שהתנהלו בתחנות המשטרה הבריטיות

הבנייה ועל שגרת החיים של ה"קהילה" הקטנה שחייתה בתוך המצודה. הפרט הראשון הוא מאגר מים עילי בצידו המערבי של המבנה, המשתרע על כל גגו של האגף, ושאליו עולים בסולם ברזל צר. ייחודו הוא בגודלו, והמים שנאגרו בו ירדו במערכת של צינורות, שרק חלק ממנה השתמר, אל המרתף ששימש כנראה כמטבח. באותו מרתף, בצידו הדרומי של הבניין, מצוי הפריט המעניין השני - תנור בנוי לבישול, אפיינה וחימום, בגודל של כ-2.5 X 2 מטרים ובגובה של כשני מטרים, שהשתמר בצורה מפתיעה. קל מאוד לדמיין איך שימש התנור את יושבי המקום, ואיך חיממה ארובתו הגדולה והמתפתלת את האגפים שדרכם עברה. שני אלה הם שרידים מהחיים המלאים שהתקיימו פעם במצודה, ואפשר רק לתאר כמה יפה ייראו אם היא תשוקם ותשומר. אשמח אם קוראי "הגלילה", המצויים במצודות האחרות שברחבי הארץ, יספרו לי על פריטים דומים שהשתמרו במבנים המוכרים להם.

אלי בן טובים מצפת שם לו ליעד את שימור בית העלמין העתיק של צפת ואת שאר אתרי מורשת ההתיישבות בצפת.

עיליים. גילויו לאחרונה של מאגר רחב ידיים מתחת למצודה בנצרת מלמד שלצד שימושים נוספים שהיו למרתפי המצודות, נאגרו בהם גם מים. בכל המצודות היו יחידות שירות כמו מטבח, מוסך, אורווה ומרפאה.

חלק ממצודות הטגארט בארץ סובל מהזנחה ומעזובה, ומצב זה נכון גם לאלה הנמצאות בשימוש. במצודת צפת שבהר כנען, בה שוכנים היום משטרת העיר ובית משפט השלום והתעבורה של צפת, יש חלקים גדולים העומדים עזובים ונטושים. בסיור שערכתי לאחרונה במבנה מצאתי במרתפיו צינורות שבורים, מים עומדים, ערימות אשפה ויונים מתות - סימני הזנחה כואבים, ללא כל ניסיון לשימור או סימן להיסטוריה המכובדת של הבניין.

בסיור איתרתי שני פריטים מעניינים המעידים על עברו של המקום. שניהם ראויים לדעתי לשימור ולטיפוח, באשר הם מלמדים אותנו על שיטת

מצודות הטגארט, שהוקמו בארץ בשנים 1936-1939, נבנו בערים חשובות, בצומתי דרכים ובנקודות אסטרטגיות ברחבי הארץ. לדגם של תחנת המשטרה הגדולה, שהוקמה בערים או לידן, היה סגנון אדריכלי אחיד: חזית בת שתי קומות ומשני צדיה מגדלי שמירה ותצפית, וחומה המקיפה חצר גדולה שבתוכה מבנים נוספים. כחלק מהתפיסה שעל תחנות המשטרה להחזיק מעמד גם במקרה של מצור ארוך, הוכנו בכולן מאגרי מים

תצלום: אלי בן טובים

גן המצודה בצפת עפרה גורי-רימון

אלה שזכו להכיר את גן המצודה בשנות הזוהר שלו זוכרים אותו כמקום קסום ומזמין. כיום נעלם הקסם, והגן משווע לשיקום

את מצוות ה"תשלך", כשפניהם לעבר הכנרת... בחורף הקשה של שנת 1991 קרסו רבים מעצי הגן מעומס השלג, ומאז פשתה בו עזובה. פרנסי העיר הזניחוהו והוא הלך ושקע תחת מעטה של עשבים שוטים. גם התוכניות לשימור ושחזור אתר החפירות הארכיאולוגיות המצוי בו, נזנחו. באתר נחשפו עדויות מתקופות השיא של המצודה, שהייתה הגדולה במבצרי הצלבנים במזרח ואחר כך מרכז השלטון הגלילי של ביברס הממלוכי. מלך זה הוסיף לה מגדל ספירלי בגובה של כשישים מטרים, שבסיסו נחשף בחפירות.

לפני כמה שנים פונו העצים שקרסו ודומה היה שהגן שב ועולה על סדר היום, אך בפועל לא חל שינוי משמעותי. המטיילים הפוקדים אותו נתקלים בספסלי אבן שדודים, שבילים הרוסים, טרסות מתפרקות, מדרגות שבורות וצמחייה עלובה. קירותיו של קפה המצודה - מבנה שראוי לשמר! - סדוקים, ובור המים הממלוכי הוא מקום מפלט לפורעי חוק. השרידים הארכיאולוגים מתמוטטים ומכוסים בצמחית בר. גן המצודה הוא היום פצע במרומי העיר צפת, הכואב לכל אוהבי העיר השואפים להתחדשותה. לאחרונה נבחר ראש עיר חדש לצפת. האם ייגאל אילן שוחט את המצודה?

עפרה גורי-רימון היא המנהלת והאוצרת של מוזיאון הכט באוניברסיטת חיפה.

כתרים רבים נקשרו לראשה של צפת, וחלק מהם נשמטו במהלך השנים משום שפרנסייה לא השכילו לשמרם ולטפחם. היו כתרים של מעלה - "עיר המקובלים", "צבי פאר תפארת", ציצית פאה תפילין", וגם כתרים של מטה, ובראשם זה המתנוסס במרומי העיר: "גן המצודה".

גן המצודה הוקם אחרי מלחמת תש"ח על פי תכנונו של האדריכל מ' ארן מקיבוץ יגור. הוא נועד להנציח את משחרי העיר, והקמתו נתנה פתרון תעסוקתי לעולים הרבים שהגיעו לצפת עם קום המדינה. לא אגזים אם אומר שבשני העשורים הראשונים של המדינה לא היה גן כדוגמתו בכל רחבי הארץ: עצי אורן גבוהי קומה (שנטעו כנראה בראשית תקופת המנדט); צמחייה המשתרעת על טרסות אבן; ערוגות ורדים; בריכת מים בצורת לב; "פינת הסופר" עם ספסלים ושולחן מאבן, ששביל ספירלי מוביל אליה; בית קפה, פרי תכנונו של האדריכל הצפתי ישראל-דן מילוסלבסקי, שהוקם בשנות השישים והוא

באדיבות אורי מילוסלבסקי

קפה המצודה

ציון דרך באדריכלות התקופה; ועל כל אלה - הנוף עוצר הנשימה שנסקף ממרומי המצודה, ליד האנדרטה לזכר הנופלים בקרבות על שחרור צפת. אלה שזכו להכיר את גן המצודה בשנות הזוהר שלו זוכרים את הילדים המשתעשעים בפנינותיו, את הציירים שישבו בשבילים הפונים אל המירון והכנרת, ואת זוגות הצעירים המסתודדים בפנינותיו הקסומות. המוני התיירים נהרו לגן ששמעו יצא בארץ, ובראש השנה קיימו בו תושבי צפת

הרהורים בעקבות תכנית האב לשימור - גליל עליון

בחודש האחרון נתבררנו כי התצוגה הישראלית שנבחרה לביאנלה לאדריכלות בוונציה תעסוק בתכנון הקיבוץ כסוגייה אדריכלית - בעבר, בהווה ובעתיד. באופן מפתיע - ואולי לא - אוצרי התערוכה הם גליה בר אור, אוצרת המשכן לאמנות בעין חרוד, והאדריכל יובל יסקי, שאינו חבר קיבוץ וגם לא עסק בפרקטיקה של תכנון קיבוצי. לעתים דווקא אדם מן החוץ רואה את מה שאנחנו, החיים בתוך מציאות נתונה, לא רואים: יסקי אומר כי השינויים במבנה הפיזי של הקיבוץ, ובמיוחד תהליך הפרצליה וחדירת הכבישים והחניות ללב היישוב, הופכים אותו לפרוור ופוגעים במה שהוא מכנה "האינטליגנציה המרחבית המיוחדת" שיש בקיבוץ.

שימור בקיבוץ נתפס בעיני הציבור כמגבלה נוספת המושתתת על היישובים השיתופיים. כחבר בצוות העוסק בתוכנית השימור של קיבוץ הגליל העליון, קיבלתי תגובה מעין זו לא רק

ממנהלי הקיבוצים ומאנשי התנועה, אלא גם מאדריכלים חברי קיבוץ, החשים כי צעדיהם מוצרים בכל זירות התכנון במגזר הכפרי-קיבוצי. המחשבה המקובלת היא שהמוצר של תוכנית כזאת יהיה רשימת מבנים לשימור ואוסף של הנחיות על העומק וההיקף של מגבלות הבנייה המוטלות עליהם. ואולם - רשימה כזאת היא רק חלק מהעבודה, בפירוש לא כולה ואף לא עיקרה.

תכנית אב לשימור במימד אזורי היא כלי תכנוני חדש ואין דרך ידועה ובטוחה לייצרו. אנו - צוות התכנון של השימור בקיבוץ הגליל העליון, עיצבנו ראייה תכנונית של האזור כמורכב מסך התכנים של כל יישוביו, ומראיית היישוב הבודד בראי האזור כולו. מסקנת ביניים היא ששימור הקיבוץ הוא תהליך רוחני המערב רגשות עם הבנה שכלתנית, יותר מאשר תהליך פיזי. הוא קודם כל מעין קריאה מחודשת של מפת היישוב, לא מבחוץ אלא מבפנים, קריאה הרואה ומבינה את האינטליגנציה המרחבית האופיינית לקבוץ ואת נופי הנפש והתחושות שהיא מעוררת.

ראייה כזו מאירה ומדגישה מרכיבים פיזיים ומרחביים קיימים, יותר מאשר יוצרת מגבלות ומצרה צעדים. היא מובילה אותנו, חברי הקיבוץ, להבנה מחודשת של הסביבה הפיזית ושל שורשי הנפש האינטימיים ביותר שלנו. בכיוון דומה פועלת גם ראיית השימור האזורית. גם כאן נקראת המפה מבפנים: המרחבים שבין היישובים, החלוקה לאזורי משנה, המרכיבים הפיזיים והמורשת הטבעית - מול המורשת הארכיאולוגית וההיסטורית הקרובה יותר, החלקות החקלאיות, הדרכים והחורשות, התעלות והמתקנים החקלאיים. כל אלה נקראים מחדש, נבחנים בראייה אחרת ותחת דגשים חדשים, ונעשים מוכרים באופן אינטימי. האזור כולו הופך לנוף הנפשי של תושביו ויוצר זהות אזורית ותחושת שייכות.

אולי התוצר החשוב ביותר של עבודה זו הוא יצירת רצף של הרגשת בית, מרמת האזור עד לרמת הבית האמיתי, הגרעיני, ביישוב הבודד.

אדריכל בצלאל רינות הוא מנהל משרד התכנון "בראשית" וחבר מערכת "הגלילה".

הרעש בצפת ובטבריה מירב גרץ-רוני

ביולי 1927 רעדה הארץ. ד"ר יעקב דוד שו"ב דיווח על המצב בצפת ובטבריה

רעשי האדמה שהתרחשו בינואר בהאיטי ובפברואר בצ"לה הזכירו לנו שגם ארץ-ישראל יושבת על אזור מועד לפורענות.

הפעם האחרונה שבה התרחשה באזורנו רעידת אדמה קשה הייתה ביולי 1927. מוקד הרעש היה בצפון ים המלח, אך הוא הורגש היטב גם בדמשק ובקהיר. הרס רב נגרם בארץ ובעבר הירדן. כ-300 בני אדם נהרגו ואלפים רבים נפצעו, אך מעניין לציין שבין ההרוגים בארץ לא היה אף יהודי, אולי בזכות איכות הבנייה המשופרת של היהודים. הקהילה השומרונית בשכם, שחייה בצפיפות ובעוני, סבלה מנפגעים ומהרס גדול, והיישוב היהודי בארץ שלח אליה קבוצת סיוע בירושלים נפגעו מאד הרובע היהודי וכנסיית הקבר. מסגד אל-אקצה נפגע קלות.

ד"ר יעקב דוד שו"ב, הרופא האהוד בן ראש פינה שכונה "ד"ר דוד", ניהל באותה שנה את בתי החולים של "הדסה" בטבריה ובצפת. במהלך איסוף חומרים ל"ספר המאה" של בית החולים בצפת מצאתי דו"ח שכתב שבוע לאחר הרעש, ב-17.7.1927, להנהלת "הדסה". הוא מסר כי בצפת הורגשו שתי רעידות חזקות, לדברי אחדים גם שלוש.

החולים בבית החולים נבהלו מאד, "והיותר חזקים קפצו ממטותיהם". חתיכות טיח נפלו מהתקרה, אך מומחה שהוזמן קבע כי המבנה לא ניזוק (זו הזדמנות לערער על מומחיותו של אותו מומחה, שכן הבניין התערער מאד ונוקק כבר בראשית שנות השלושים לשיפוץ, שנומק בנוקי אותו רעש). ד"ר דוד דיווח כי בעיר צפת עצמה לא גרם הרעש לנוקים גדולים ולא היו הרוגים או פצועים, אך התושבים חששו מגל נוסף של רעידות.

בטבריה, כתב הרופא, היה הרעש חזק יותר מאשר בצפת. בית החולים ניזוק רק מעט, אך בעיר העתיקה התמוטטו מבנים רבים. כך היה גם בשכונה היהודית החדשה "אחוה", שרוב בתיה נבנו "באופן פרימיטיבי". לא היו מקרי מוות, והעירייה מינתה ועדה שבדקה את מצב המבנים שניזוקו. גם בטבריה, סיפר ד"ר דוד, נפוצו שמועות שהרעש יחזור: "...בלילה יצאו כמעט כל תושבי העיר מחוץ לבתיהם כדי לקדם את פני הסכנה. השפעת הסוגסטיה היתה כל כך חזקה שאנשים אחדים מבטיחים שבאמת הרגישו רעש גם בלילה".

באמצע ינואר נערך בטבריה הכנס הארצי של המועצה לשימור, תחת הכותרת "עבר מצמיח עתיד". בכנס, שנועד לקדם את המודעות הציבורית לשימור אתרי מורשת, השתתפו מרצים ואדריכלים מרכזיים מתחום השימור בארץ.

"עבר מצמיח עתיד" הוא מודל חינוכי-עירוני הפועל בטבריה בשנה האחרונה בשיתוף גורמים רבים, ביניהם המועצה לשימור. המודל משלב את שימור המורשת במוסדות חינוך בעיר ובפרויקטים תיירותיים שונים, וראש העיר אומר כי הוא ממנף את השימור כאמצעי חינוכי וכתוכן של תרבות פנאי, ומחזק את הקשר בין הקהילה לעברה העשיר של העיר. טבריה משתפת לאחרונה פעולה עם המועצה לשימור בפרויקטים המתבצעים בבית הכנסת סינור ובחצר ניניו - שתהפוך ל"מוזיאון חיי" עם מרכז מבקרים, סדנאות לשיקום ספרים עתיקים ועוד פעילויות ברוח התקופה.

כנס השימור בטבריה נבנה סביב דמותו של הרמב"ם וסביב אתר קבר הרמב"ם, כדוגמה הממחישה את הקשר בין שימור של מבנים וזרמים ארכיטקטים לדמויות רוחניות, פוליטיות ותרבותיות שחיו ופעלו במתחם המשומר. הנושא ממחיש את חתירתה של המועצה לשימור להרחבת המושג "שימור" וליצירת תרבות שימור היסטורית, ספרותית, מבנית ואדריכלית.

את באי הכנס בירכו שר החינוך, גדעון סער, ראש העיר זהר עובד ועמרי שלמון מהמועצה לשימור. בין המרצים היו פרופ' אליעזר שביד, האדריכל צבי שקולניק, ד"ר אליהו אביעד מהאגף לתרבות תורנית במשרד החינוך, הרב חיים פוגל מהמרכז למורשת הרמב"ם, פרופ' שלום רוזנברג, עמרי שלמון וד"ר חיים בן דוד.

המדור של יד יצחק בן צבי

יד יצחק בן-צבי

המאבק על זכויות הדיג בכנרת בתקופת המנדט הבריטי - חלק ב' קובי כהן-הטב ואמנון לוי

מראשית שנות הארבעים חל שיפור רב בדיג היהודי בכנרת. הענף החל לשאת את עצמו והיה לאחד הענפים הרווחיים של קיבוצי הכנרת. המשך הכתבה מהגיליון הקודם

האינטנסיווי באגם פגע במקורותיו ובעתיד הדגה בו, והמליצה על צמצום הדיג ועל איסור מוחלט של שימוש ברשתות בשטחי ההטלה של האמנונים. הגזרה הקשה ביותר של הדו"ח הייתה הקפאת יחסי הכוחות בין דייגי שני העמים: 30 רשיונות אישיים ואחד-עשר רשיונות לסירות ליהודים, לעומת 130 רשיונות אישיים ו-95 רשיונות לסירות לערבים. למרות ההגבלות חל משנת 1942 שיפור רב בדיג היהודי, בזכות הכנסת שיטות חדשות והגברת מיומנות הדייגים. הענף החל לשאת את עצמו והיה לאחד מהענפים הרווחיים ביותר של קיבוצי הכנרת. בראשית 1946 הקים "הקיבוץ המאוחד" את ארגון דייגי הכנרת - קואופרטיב דיג משותף לעין גב ולגינזור, אליו הצטרפו אחר כך הקיבוצים מעגן, האון ותל קציר. כינון הקואופרטיב הביא להכנסת סדר ושיטה, לירידה במספר ימי העבודה ולעלייה ניכרת בתפוקת הדיג.

עם התערערות מצב הביטחון בשנת 1947 כמעט שנעלמו הדייגים הערבים מן החוף הצפון-מערבי של הכנרת. הקיבוצים ניצלו את המצב ופרצו את מסגרת ההגבלות שנהגו בימה, במיוחד שבו לעסוק בדיג אורות. לאחר כיבוש טבריה, באפריל 1948, נטשו הערבים האחרונים את הימה, ולראשונה הייתה הכנרת כולה נתונה בידי יהודים.

סוגיית הדיג בכנרת העמידה בפני הבריטים דילמה שהיו לה השלכות על היחסים בין יהודים לערבים בארץ. מצד אחד נזקפה ההתפתחות הטכנולוגית בתחום לזכות היהודים, ולממשלה היה ברור שרק הם יוכלו לפתח את הענף. מצד שני היה חשש מהתדרדרות היחסים בימה על רקע הסכסוך הלאומי, ונראה שמשום כך ניסו הבריטים לשמר את הסטטוס קוו עד סוף תקופת המנדט.

ד"ר קובי כהן-הטב הוא מרצה וחוקר באוניברסיטת בר-אילן. אמנון לוי הוא חוקר הגליל העליון ומדריך טיולים.

המכשול העיקרי שעמד בדרכן של קבוצות הדיג העבריות מאז שנות העשרים - האבטלה בימי הקיץ. יש לציין שהממשלה אסרה על דיג האורות, בנימוק שהוא משנה את יחסי הכוחות בין יהודים לערבים באגם. מעניין שלאחר המאורעות יזמו ערביי אזור הבטיחה, בצפון הכנרת, שיתוף פעולה עם דיגי

חברה בקבוצת דייגים מתוך האלבום "משמר וספורט", הוצאת חברת דובק, סוף שנות השלושים

הקיבוצים. בסוף ינואר 1940 חתמו ארבעים דיגים ערבים על הצעה שהוגשה לעין גב, לדיג משותף בחלק של הבטיחה שבשלטון בריטי, באותם תנאים שבהם עבדו בעבור משפחת חורי. גולדצוויג וחורי, שחששו כי הסכם כזה יזיק לאינטרסים שלהם, פנו לשלטונות, והדיון על החוק להגבלת הדיג בכנרת חודש.

לאחר שקבוצות הדיג גדלו ורכשו ביטחון, פתחו הקיבוצים, בהשראת מוסדות היישוב, במערכה הישנה-חדשה על זכות הדיג בבטיחה. חוות דעת מקצועית שהזמינו הבריטים קבעה שהדיג

כפי שסיפרנו בגיליון הקודם של "הגלילה", נכשלו כל קבוצות הדיג היהודיות בכנרת בשנות העשרים. אך למרות הכישלון הן יצרו בארץ תשתית של דיג מקצועי, ואת הלקחים מניסיון יישמו מוסדות היישוב בשנות השלושים והארבעים, כשחודשו ניסיונות הדיג באגם. בשנת 1937 הוקמו על שפת הכנרת שני קיבוצים ראשונים, עין גב וגינזור. תחילת דרכם בדיג בכנרת הייתה זומה לזו של קודמיהם. גם הם היו חסרי הכשרה בתחום ולא הכירו את הימה, וגם הם נתקלו בהתנגדות הדיגים הערבים, בזכויות הדיג של השותפים גולדצוויג וחורי ובחקיקה הבריטית, שהתפרשה כמגבילה את הפעילות היהודית. חרף הקשיים לא הסכימו דייגי עין גב וגינזור לוותר על זכותם לזוג בכנרת, והפעם לא היו בודדים במערכה: לצדם עמדו חברי הקיבוצים, ציבור מלוכד ושותף לרעיון "כיבוש הכנרת".

מחלקת הים של הסוכנות היהודית, שהוקמה בשנת 1936, ראתה במאבק הדיג בכנרת חלק מהעימות הלאומי המתפתח, והעניקה לדיגים עזרה בציוד, הדרכה ומימון. קיבוץ עין גב, שהיו לו בתחילה רק סירות משוטים, קיבל ממנה ב-1939 סירת מנוע, ובעונה החלשה דאגה המחלקה שחברת החשמל תאפשר לו לדוג בבריכות של מפעל החשמל בנהריים. מחלקת הים גם עזרה לגינזור לחפור בריכת דיגים בת עשרה דונמים.

בסוף שנות השלושים וראשית שנות הארבעים המשיכה מחלקת הים לדאוג לדיג היהודי בכנרת, ושלחה לקיבוצים מדריכים לשימוש ברשתות ולשיטות דיג מודרניות. דייגי הקיבוצים למדו עם הזמן את התנהגותם של נחילי דגי הלבנון, ונוכחו שבעזרת מנורות לוקס חזקות אפשר לרכז אותם, בדומה לדיג סרדיניים בים התיכון. הדיג בעזרת מנורות פתר גם את בעיית מיעוט הדיגים בקיץ. בסופו של דבר שינו רשת ההקפה ודיג האורות את סדרי בראשית בכנרת, והדיג הפך ממלאכה עונתית למלאכה המפרנסת את בעליה כל השנה. בזה סולק

"נתן ברד של ברזל, אבנים ואנשים על הקהל שעמד למטה בחצר ויעשה בהם שמות..."

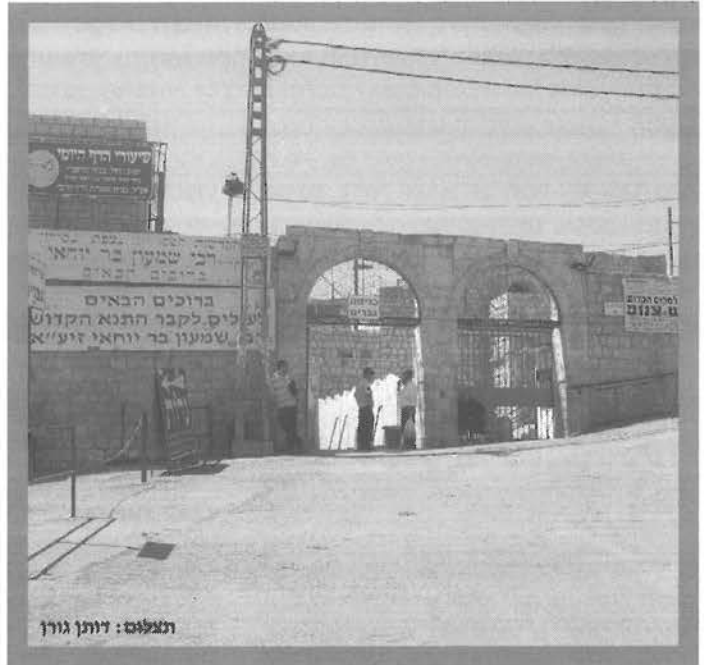
המתים הועברו לחדר מיוחד. על מבצע ההצלה ניצח מושל מחוז צפת (קאימקס), שתפקודו זכה לשבחים מהנוכחים. בהוראתו הוזעק הרופא ד"ר יעקב דוד שוייב, שטיפל בפצועים בשטח. במקביל הוכנו אלונקות מקרשים, להובלתם לצפת המרוחקת שלוש שעות משם. לאחר פינוי הנפגעים ניהל הקאימקס את קבורת המתים, והקהל שנוטר במקום ספד להם בבכי. בין הניצולים נפוצו סיפורי נסים על אליהו הנביא שנגלה אליהם והצילם ממוות.

האירוע הטרגי הוביל לפתיחתו מחדש של בית החולים היהודי בצפת, שהוקם ביוזמת משפחת רוטשילד ונבנה בשנים 1908-1909. "ביה"ח שנבנה מנדבת הברונית רוטשילד שעומד סגור נפתח בפניהם [הפצועים] וביאום עם מטותיהם לתוכו ויניחום שם", דיווח "האור".

באסון במירון קיפחו את חייהם אחד-עשר איש ונפצעו למעלה מארבעים. עם היוודע הדבר החלו יהודי הארץ והתפוצות באיסוף תרומות למימון הטיפול הרפואי בפצועים ולעזרה למשפחות הנספים. בצפת הוקם ועד ציבורי לגיוס הכספים שהתקבלו, ולחלוקתם.

על הגבאים הממונים על המקום הקדוש נמתחה ביקורת ציבורית נוקבת בשל התרשלותם בהחזקתו, למרות שניתנו להם מבעוד מועד האמצעים לתיקונו. לעומתם תלו קנאי צפת את האסון בעירוב בין גברים לנשים במירון, והטילו על האחרונות חרם האוסר על ביקורן במקום בל"ג בעומר. בחלוף שנה (1912) הביאה הגזירה למיעוט משתתפים בהילולת הרשב"י, מאחר שגברים רבים נמנעו מלעלות למירון עם ילדיהם ל"חאלקה" ללא נשותיהם. שנתיים לאחר מכן (1914) נודע דבר החרם לעדה מימון (פישמון), מחנכת בבית הספר העברי בצפת. בהפגנת מחאה היא יצאה בל"ג בעומר למירון עם שתיים מחברותיה, והשתתפה בחגיגה. "שמנו לב, שהחרדים הבאים בקרבתנו נרתעים מאתנו בסלידה כאילו נתקלו בדבר טומאה. היינו שלוש נשים בין אלפי גברים". בהמשך בוטל החרם מאליו, ונשות צפת חזרו לחגוג בהילולת הרשב"י במירון מדי שנה.

דותן גורן הוא דוקטורנט במחלקה לניאוגרפיה וסביבה באוניברסיטת בר אילן וחוקר את המאמצים היהודיים לקניית אחיזה במקומות הקדושים בארץ-ישראל בעת החדשה.

תצלום: דותן גורן

"האסון במירון" זעקו כותרות העיתון "האור" אחרי הילולת ל"ג בעומר המסורתית על ציון הרשב"י, בשנת תרע"א (16.5.1911). האירוע התרחש כשקהל רב התאסף על גג בית הכנסת במירון, לחזות בטקס ה"הדלקה". רוח פתאומית הגבירה את הלהבות, וההמון המבוהל גרם לקריסת מעקה הגג עם העומדים בקרבתו לתוך חצר המבנה. "האור" דיווח כי "...נתן ברד של ברזל, אבנים ואנשים על הקהל שעמד למטה בחצר ויעשה בהם שמות... היללות והבכיות היו קורעות את הלב". הפצועים פונו למושב הזקנים הסמוך, שבו הוגשה להם עזרה ראשונה.

סיורים וחפירות בחוג ללימודי שימור במכללה האקדמית גליל מערבי

החוג ללימודי שימור, שנפתח השנה במכללה האקדמית גליל מערבי, קיים שלושה סיורים לימודיים בתל דן והבניאס, בעכו העות'מאנית ובתל דור וקיסריה. הסיורים מאפשרים לסטודנטים לא רק ללמוד על מבנה האתרים ותולדות המבנים, אלא גם לעמוד על רמת התחזוקה והשימור של מבנים היסטוריים ואתרים ארכיאולוגיים. בסיורים יש התייחסות לשיטות שימור של קירות ומבנים עתיקים וחדשים, לשילוט והכוונה, לשירותים לציבור ועוד.

בקיץ הקרוב ישתתפו הסטודנטים ללימודי שימור במשלחת חפירות לסוסיא, ויתמחו בשימור קירות, ביצורים ופסיפסים. במסגרת שיתוף הפעולה בין המכללה לרשות העתיקות והמועצה לשימור מתוכננות בעתיד פעילויות קיץ מקצועיות גם באתרי מורשת ובמבנים היסטוריים. קורס נאמני השימור, שמרכז שמעון צפרייר, והסיורים המתנהלים במסגרתו, הם חלק משיתוף פעולה זה.

ד"ר נדב קשטן, ראש החוג ללימודי שימור, המכללה האקדמית גליל מערבי

אירועים וכנסים

ההיסטוריה של הרפואה בצפון הארץ - כנס לציון מלאת מאה שנים לבית החולים בצפת

כנס מחקרי-אקדמי בנושא ההיסטוריה של הרפואה בצפון הארץ, לציון יובל המאה של בית החולים בצפת, ייערך במכללה האקדמית צפת ב-24.3.2010. את הכנס מארגנים המרכז הרפואי "זיו", החברה להיסטוריה של הרפואה בארץ והמכללה האקדמית צפת. בכנס ישתתפו טובי החוקרים מתחום ההיסטוריה והרפואה, ובמהלכו תחנך תערוכה קבועה של תצלומים היסטוריים של בית החולים בצפת. התערוכה מוצגת במקביל במכללת צפת, השוכנת היום במבנה שנתה משפחת רוטשילד וישבו שכן בית החולים שנים רבות, ובמרכז הרפואי "זיו", שצמח מבית החולים רוטשילד-הדסה.

כן יושק בכנס הספר "מאה שנה לבית החולים בצפת" - מחקר היסטורי וסקירה עכשווית על בית החולים ועל המרכז הרפואי "זיו" שצמח ממנו.

לרשות הבאים לכנס ממרכז הארץ יעמוד אוטובוס מתחנת הרכבת בעכו לצפת, ובחזרה. לפרטים, לקבלת הזמנות ולהרשמה לכנס ולהסעה אנא התקשרו לטלפונים 04-6828800, 04-6828805.

יוצא לאור על-ידי ועדות הגליל העליון והתחתון ואזור העמקים של המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, בסיוע המכללה האקדמית גליל מערבי.
כתובת המערכת: המועצה לשימור אתרי מורשת, משטרת נהלל, ת.ד. 865, רמת ישי, 30095. טלפון: 04-6415073, פקס: 04-6514540, דוא"ל: merav1806@gmail.com.
עורכת: מירב גרץ רונן. חברי המערכת: ענת יוניוס, עמרי שלמון, שמעון צפרייר, יוסי מורנו, נדב קלר, עלי כהן, בצלאל רינות, יוני גדעוני, רבקה אמבון, גדעון גלעדי. נדפס בדפוס י.ט.כ. מגדל העמק, טלפון 04-6540243.